خراپ بەکارهێنانی چەمکەکان، چەمکی سیاسی بە نموونە.. نووسینی دڵشاد کاوانی

پێشەکی

چەمکەکان گرنگییەکی تایبەتییان هەیە بە جیهانی سیاسەت و پەیوەندییە نەودەوڵەتییەکان. زیادەڕۆوی نییە ئەگەر مشتومڕە سیاسییەکان بە ململانێ لەسەر مانای ڕەوای زۆربەی زاراوە سیاسییەکان ناوببەین. هەریەک لە لایەنە دژبەرەکان لە کاتێکی لێکدانەوەی چەمکە سیاسییەکان دا بانگەشەی ئەوە دەکەن کە "ئەوان ئازادی سیاسیی چەمکەکان دەپارێزن"، بە "ڕەچاوکردنی دیموکراسی" یان "داکۆکی لە دادپەروەری" دەکەن، مشتومڕ و پێکدادان و هاودژیی و تەنانەت لەو پێغانەدا شەڕی یەکتر دەکەن. کێشەکە لەوەدایە کە وشەکانی وەک "ئازادی"، "دیموکراسی" و "دادپەروەری" بە کەسانی جیاواز مانای جیاوازیان هەیە و وا دیارە خودی چەمکەکان لە لێکدانەوە و ماناکردنیان دا کۆموکوڕییان تێدایە.

لێکدانەوەکان بۆ چەمکی سیاسی

بەلایەنی کەمەوە دەتوانرێت سێ هۆکار بۆ جەختکردنەوە لەسەر گرنگی نائاسایی چەمکەکان لە شیکاری سیاسیدا، چ لەسەر پرسە ناوخۆییەکان یان نەودەوڵەتییەکان بخەینەڕوو.

یەکەم: شیکاری سیاسی بە گشتی دەتوانرێت گشتگیر بکرێت. گرنگی ئەمەش زیاتر بۆ لەبەرچاوگرتنی جیاوازی نێوان سیاسەت و مێژووەکەی لەم ڕووەوە دەربکەوێت. ئەگەر مێژوونووسێک خەمی ڕووداوێکی دیاریکراو بێت بۆ نموونە (شۆڕشی فەرەنسا، شۆڕشی ڕووسیا، یان شۆڕشەکانی ئەورووپای ڕۆژهەڵاتی ساڵانی ١٩٨٩ و ١٩٩١)؛ شرۆڤەکارێکی سیاسی لەوانەیە لە ڕوانگەی گرنگی شۆڕش وەک دیاردەیەکی گەورەتر یان گشتگیرتر لەم جۆرە ڕووداوانە بکۆڵێتەوە. بۆ مێژوونووسان، بە تایبەتی بەدواداچوون بۆ چەمکی "شۆڕش" سوودێکی کەمی هەیە، چونکە ئەوان زیاتر گرنگی بەو شتانە دەدەن کە جیاوازە، تەنانەت ناڕێژەیی، سەبارەت بە ڕووداوە تایبەتەکان، دەبیندرێت.

دووەم: لە ڕووی بەکارهێنانی زمانەوە، ئەو زمانەی کە فێرخوازانی سیاسەت و پراکتیزەکارانی سیاسەت بە تایبەت سیاسەتمەدارانی پیشەیی بەکاری دەهێنن، زۆر لەیەک دەچن. چونکە سیاسەتمەداران زیاتر حەزیان لە دەستپێشخەرییە سیاسییەکانە نەک تێگەیشتنی سیاسی،

مەیلێکی بەهێزیان هەیە بۆ بەکارهێنانی زمان بۆ کۆنترۆڵکردن، هەندێکجاریش بۆ چەواشەکاری پەنای بۆ دەبەن. لە ئەنجامدا ئەمە فەرخوازانی سیاسەت ناچار دەکات کە بە تایبەتی وریا بن لە بەکارهێنانی زماندا. پێویستە بە ڕوونی پێناسەی زاراوە و پێناسەکردنی چەمکەکان بکەن بۆ ئەوەی خۆیان لەو خراپ بەکارهێنانە بەدوور بگرن کە زۆرجار لە مشتومڕە سیاسییەکاندا ڕوودەدات.
سێیەم: زۆرجار چەمکە سیاسییەکان لەگەڵ بیروباوەڕی ئایدیۆلۆژیدا تێکەڵاو دەبن. لە دوای سەرهەڵدانی ئایدیۆلۆژیا سیاسییە مۆدێرنەکان لە کۆتایی سەدەی هەژدە و سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا، نەک هەر گوتارێکی سیاسی نوێ سەریهەڵداوە، بەڵکو ئەو زاراوە و چەمکانەی لە گوتاری سیاسیدا بەکارهێنراون، تادێت دووفاقی و زۆرجار دژ بەیەک بوون. بۆیە چەمکە سیاسییەکان بوونێکی تەحەداکارن: زۆرجار دووفاقین و زۆرجار بابەتی کێبڕکێ و مشتومڕن. دیسانەوە، ڕەنگە چەمکەکان “بارگاوی” کراون بە حوکمدانی بەهای بەهەڵوێست و کاریگەرییە ئایدیۆلۆژییەکانی تێدا بەکارهێنراون.

چەمک خۆی چییە ؟

چەمک بریتییە لە بیرۆکەیەکی گشتی سەبارەت بە شتێک، بەزۆری بە یەک وشە یان تێکەڵەیەکی کورتی وشە دەردەبڕدرێت. چەمکێک مانایەکی فراوانتری هەیە لە ناوێکی دیاریکراو یان ناوی شتێک. بۆ نموونە: جیاوازی هەیە لە نێوان باسکردنی ڕێوی و (ڕێویەکی تایبەت و ناوازە) و هەبوونی چەمکی “ڕێوی” (بیرۆکەیەک دەربارەی ڕێوی). چەمکی ڕێوی بە تەنیا شتێک نییە، بەڵکو بیرۆکەیەکە، واتە بیرۆکەیەک کە لە تایبەتمەندی جۆراوجۆر پێکهاتووە کە سیمایەکی ناوازەی فێڵبازی خۆی بە ڕێوی دەبەخشێت، وەک “ئاژەڵێکی ڕووتەڵەی”بچووک”، کە “ئاژەڵ و پەلەوەری ماڵی”، “دەگرێت”. کۆمەڵیک سیفەت دەخاتە پاڵ ناوەکەی خۆی. بە هەمان شێوە دەستەواژەی “سەرۆکایەتی” ئاماژەیە بە سەرۆکێکی دیاریکراو، بەڵکو بە کۆمەڵێک بیرۆکە سەبارەت بە ڕێکخستنی دەسەڵاتی جێبەجێکردن. لە پاڵ ئەوەدا کردەوکانی کۆمەڵێک سیفەت و لێکدانەوەی نامەوزوعی تری دەخرێتە پاڵ ناوەکەی.

گرنگییەتی چەمکەکان

کەواتە، گرنگی چەمکەکان چییە؟ درووستکردنی چەمک هەنگاوێکی بنەڕەتییە لە پرۆسەی ئیستدلالکردندا. چەمکەکان کۆمەڵێک ئامرازن کە ئەمە پشتیان پێدەبەستین بۆ عەقڵ و ڕەخنە و مشتومڕ و وەسف و شیکاری. هەستکردن بە جیهانی دەرەکی و تەنیا زانیاریمان لەسەر

جیهانی خۆی پێ نابەخشێت. بۆ ئەوەی لێی تێبگەین، دەبێت بە جۆرێک مانا بۆی دابنێین. ئەمە ئەم ئەرکە لە ڕێگەی چەمکسازییەوە بە ئەنجام دەگەیەنین. بە سادەیی، بۆ ئەوەی ڕێویەکە وەک ڕێویەک مامەڵەی بکەین، سەرەتا دەبێت چەمکێک پێکبهێنین کە شتەکە چییە. ئەمەش بە پرۆسەی ئیستدلالکردنی سیاسیش دەگونجێت: ئەمە تێگەیشتنمان لە جیهانی سیاسی نەک بە سەیرکردنی ڕاستەوخۆی، بەڵکو بە دروستکردن و بیرکردنەوە لەو چەمکانە بنیات دەنێین کە یارمەتیدەرمان دەبن لە تێگەیشتن لە جیهان. بەم پێیە چەمکەکان بنەمای بنیاتنانی زانینی مرۆڤن. هەروەها چەمکەکان خلیسکن، زیاتر لە چەمکە سیاسییەکان. کێشەی سەرەکی چەمکە سیاسییەکان ئەوەیە کە هەمیشە لە بەهاکاندا چەسپاون و ماناکانیان دەتوانێت بابەتی مشتومڕ و گوماناوی بێت. هەندێک جار بەها و گرنگییان زیاتر لەوەی کە لە ڕاستیدا هەیە و زیادەڕەوی لە بارەیەوە دەکرێت.

چەمکە نۆرماتیڤ و وەسفییەکان.

چەمکە نۆرماتیڤەکان بەزۆری وەک "بەهاکان" دەردەکەون و ئاماژەن بە بنەما و ئایدیاڵە ئەخلاقییەکانی وەک "دەبێت، مەرجە، دەکرێت". لەم ڕوانگەیەوە، زۆرێک لە چەمکە سیاسییەکانی وەک "ئازادی"، "ماف"، "دادپەروەری"، "یەکسانی" و "لێبوردەیی" بارگاوین بە بەهاکان. بۆیە بەهاکان یان چەمکە نۆرماتیڤەکان لەبری ئەوەی وەک دیاردە یان بە دۆخێکی دیاریکراو وەسف بکەن، داکۆکی لە فۆرمێکی تایبەتی ڕەفتار دەکەن و بەرەوپێشی دەبەن. بەهۆی ئەمەوە هەندێک جار جیاوازی لە نێوان بەها سیاسییەکان و بیروباوەڕی ئەخلاقی و فەلسەفی و ئایدیۆلۆژیی ئەو کەسانەدا قورسە کە پشتگیریان دەکەن. لە بەرامبەردا، لەدوانی وەسفکەر ئەرێنین و ئاماژەن بە "ڕاستییە" هەبووە بابەتییەکان و نیشاندەرەکان، واتەکەی کە بوونیان هەیە. لەم ڕوانگەیەوە چەمکەکانی وەک "سیستەم"، "دەسەڵات"، "ماف" و "یاسا" تایبەتمەندی وەسفکەریان هەیە نەک چەندایەتی. چونکە بوونیان جێگەی پرسیارە.

پڕکتیک و بەها لە چەمکەکان دا

جیاکردنەوەی نێوان پراکتیک و بەها بە گشتی بە مەرجی پێشوەختە بۆ بیرکردنەوەی ڕەخنەیی دادەنرێت. ڕەنگە بەهاکان بە بۆچوون هەژمار بکرێن، بەڵام دەتوانرێت پراکتیزەکان بە ڕاست یان هەڵە بسەلمێنرێن. بۆیە چەمکە وەسفییەکان بە بێلایەن و بێ بەها دادەنرێت. بە کورتی لەگەڵ خراپییەکانی توێژینەوەی زانستیدا دەگونجێت. لەڕاستیدا بانگەوازی پەرەپێدانی زانستێکی سیاسی لەژێر

کاریگ□ری پ□ز□تیڤیزمدا ل□ ناو□□استی س□د□ی بیست□مدا ب□ ب□ ماناکردن قس□ی ب□مانا بوو، چونک□ چ□مک□ پ□ز□تیڤیست□کان ب□ “میتافیزیکی” داد□نران. ب□□ام ک□ش□ی چ□مک□ سیاسیی□کان ئ□و□ی□ ک□ ز□رجار پراکتیک و ب□هاکان ل□ی□کتردا ت□ک□□اون و ت□نان□ت چ□مک□ ب□□وا□□ت ئ□بستراکت□کانیش ب□ ک□م□□□ک واتا ئ□خلاقی و ئایدی□ل□ژیی□و□ داد□ندران، ب□ نموون□ ئ□م□ ل□ چ□مکی “د□س□□ات”دا د□بینر□ت. ئ□گ□ر د□س□□ات ب□ “د□س□□اتی کاریگ□ری ل□س□ر کردار□کانی ئ□وانی تر” پ□ناس□ بکر□ت، ئ□وا ب□ ت□واوی د□توانر□ت چ□مک□ک□ ب□ ش□و□ی□کی و□سفک□ر ب□کاربه□نر□ت ب□ و□سفکردنی ئ□و□ی ک□ د□س□□اتی ه□ی□ و ک□ نیی□تی و ل□ک□□ین□و□ ل□و بن□مای□ بکر□ت ک□ ل□س□ری موماr□س□ د□کر□ت. ب□□ام م□حا□□ ئ□م چ□مک□ ب□ ت□واوی جیا بکر□ت□و□ ل□ حوکم□کانی ب□ها ک□ ک□ی و چ□ن و ب□چی د□س□□ات ب□کاربه□نر□ت. ب□ کورتی هیچ ک□س□ک ب□لای□ن نیی□ کات□ک باس ل□ د□س□□ات د□کر□ت. ب□ نموون□ ل□ کات□کدا د□س□□اتخوازان ک□ ل□ س□ر□و□ ج□خت ل□س□ر پ□ویستی ف□رمان□کان د□ک□ن□و□، م□یلیان ه□ی□ د□س□□ات ب□ □است و ت□ندروست س□یر بک□ن، ب□ ئ□نارکیست□کان ک□ باو□□یان ب□ خراپ□ی حکوم□ت و یاسا ه□ی□، پ□یان وای□ د□س□□ات ست□مکاریی□کی د□ندان□ی□.

چ□مکی سیاسی ل□ س□د□ی بیست و ی□ک دا

ی□ک□ک ل□ و□□ام□کان ب□ سروشتی ب□هاداران□ی چ□مک□ سیاسیی□کان ک□ ل□ ک□تایی س□د□ی بیست□م□و□ کاریگ□ریی□کی تایب□تیان ب□خ□و□ بینیو□، بزووتن□و□ی پ□داگری ل□س□ر “□استگ□یی سیاسی” بوو□ ل□ ب□کاره□نانی زماندا. □استگ□یی سیاسی ب□گشتی ل□لای□ن ف□مینیست□کان و چالاکوانانی ماف□ م□د□نیی□کان و گروپ□ ک□مین□کان□و□ بانگ□ش□ ب□ کراو□ ک□ د□یان□و□ت زمان ل□ واتاکانی تری سووکای□تیکردن یان □قاوی □زگار بک□ن. ئ□م گ□□ا□□ی□ ل□س□ر ئ□و ت□□وانین□ دام□زراو□ ک□ زمان تا □اد□ی□کی ز□ر □□نگدان□و□ی پ□کهات□ی د□س□□ات□ ل□ ک□م□□گای□کدا و ه□ر ب□ی□ خزم□ت ب□ گروپ□ با□اد□ست□کان د□کات و ژ□ر گروپ□کان گ□ش□گیر د□کات. ب□ نموون□: مر□ق (ب□ مانای ن□ر) ب□ ئاماژ□دان ب□ ج□ری مر□ق، □□شپ□ست□کان یان □□نگاو□□نگ□کان ب□ ئاماژ□دان ب□ ک□مین□کان، “جیهانی س□ی□م” یان و□اتی “ناپ□شک□وتوو” ب□ و□سفکردنی و□اتانی تاز□پ□گ□یشتوو□کان و هتد.. ب□کاره□نانی وش□ و د□ست□واژ□ د□رب□ین□کی ئاشکرای□ ب□ ئ□م□. ئامانجی □استگ□یی سیاسی ئ□و□ی□ ک□ مشتوم□ی سیاسی ب□ زمان□کی دوور ل□ جیاکاری ب□□□و□ بچ□ت. ب□□ام خواستی دروستکردنی گوتار□کی سیاسی ب□لای□ن و بای□تیان□ و□هم□ک□. ل□ باشترین حا□□□تدا د□توانر□ت زاراو□ ن□ر□نیی□کان ب□ زاراو□ی ئ□ر□نی بگ□□در□ن، ب□ نموون□ ک□سانی

"کەمئەندام" کەسانی "خاوەن پێداویستی تایبەتن"، "ڕەشپێستەکان"
"سپی پێست" دەکرێت بگۆڕدرێن".

چەمکە کێبڕکێکارەکان.

کەشەی گەورەتر ئەوەیە کە زۆرجار چەمکە سیاسییەکان دەبنە بابەتی مشتومڕی ئەکادیمی و ئایدۆلۆژی. وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، زۆر حاڵەتی ناکۆکی لە نێوان ئەو کەسانەدا هەیە کە بانگەشەی پشتگیری لە هەمان بنەما یان بیرۆکە دەکەن. بۆیە ناکۆکی چەمکی خۆی یەکێکە لە سەنگەری سیاسەت. ئەم دۆخە لە هەوڵدان بۆ دیاریکردنی تێگەیشتنێکی دیاریکراو بۆ چەمکێک وەک ئەوەی کە لە ڕووی بابەتییەوە دروستە، وەک دیموکراسی "ڕاستەقینە"، ئازادی "ڕاستەقینە"، دادپەروەری "ڕاستەقینە" ڕەنگ دەداتەوە. ڕێگای ڕزگاربوون لەم جۆرە گەمژەییە. وێناکردنی لەلایەن دبلیو بی گالی (١٩٥٥-٦). بە بڕوای دبلیو، ناکۆکی لە چەمکەکانی وەک "دەسەڵات"، "دادپەروەری" و "ئازادی" هێندە جیددییە کە هەرگیز ناتوانرێت پێناسەیەکی بێلایەن یان جێگیر بۆ ئەم چەمکانە بکرێت، بۆیە قبوڵکردنی ئەو چەمکانە وەک "چەمکێکی کێبڕکێکار لە بنەڕەتدا". پێویستە لە بنەڕەتدا هەر زاراوەیەک چەندین چەمکی دژ بەیەک لەخۆ دەگرێت، کە هیچیان ناتوانرێت بڵێین مانای ڕاستەقینەی ئەو زاراوەیەن. بەڵام دانپێدانان بەوەی کە چەمکێک "لە بنەڕەتدا جیاوازە"، وازهێنان نییە لە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لێی، بەڵکو دانپێدانانە بەوەی کە ئەم وشانە و پێچەوانەکانی ئەو چەمکە بە یەکسانی ڕەوان.

ئەو بیرۆکەیەی کە خراوەتە ژێر ڕەخنە، چەمکەکانیان فرەلایەنەن یان "لە بنەڕەتدا جیاوازن" لەلایەن زۆرێک لە فەیلەسووفان ڕەخنەی لێ گیراوە، دیارترینیان تێرێنس بۆڵ (1988). مشتومڕێکی دوولایەنە لەسەر ئەم بابەتە خراوەتەڕوو.

یەکەم: ئەوەمان بیردەخاتەوە کە زۆرێک لە تیۆریستەکان کە هەوڵی جێبەجێکردنی بیرۆکەکانی گالیک دەدەن (وەک ئەوەی لە قاس لەگەڵ "هەز"دا دەیکات) زۆرجار لایەنگری لێکدانەوەی پەسەندکراوی خۆیانن بۆ چەمکێک و ئەوانی دیکە ڕەتدەکەنەوە. قبوڵنەکردنی ئەوەی کە هەموو وشانی چەمکێک بە یەکسانی ڕەوایە، بووەتە هۆی سووتەمەنی گفتوگۆ و مشتومڕی بەردەوام، کە ڕەنگە ببێتە هۆی سەرهەڵدانی یەک چەمک و قبوڵکراو لە هەندێک کاتدا لە داهاتووش زیاتری لێ بکەوێتەوە. بە واتایەکی تر هیچ کام لەم دوو چەمکە لە بنەڕەتدا دژبەیەک و دژ بەیەک نین.

دووەم: هێڵی دووەمی ئارگومێنتەکە ئەوەیە کە شیکارییەکەی گالی

بنەمایەکی مێژوویی نییە. بۆ نموونە هەندێک چەمک کە ئێستا مشتومڕیان لەسەرە، سەردەمانێک بە شێوەیەکی بەرفراوان وەرگیراون. ڕوونە کە مشتومڕە بەرفراوان و قووڵەکانی ئەمڕۆی دەوروبەری دیموکراسی تەنیا بە هاوبەشی لەگەڵ ڕەوتە ئایدیۆلۆژییە نوێیەکان لە کۆتایی سەدەی هەژدەهەمەوە سەریان هەڵداوە. بۆیە گونجاوە ئاماژە بە چەمکە ناکۆکەکان بکرێت وەک چەمکە ناکۆکەکانی “لە ئێستادا” لە (2023) یان چەمکە ناکۆکەکانی “ڕێکخراو” لە ساڵی (1990).

کێشەی کولتووری چەمکەکان

کێشەیەکی کۆتایی لەگەڵ چەمکەکاندا، کولتوری چەمکەکانە. ئەم دۆخە کاتێک سەرهەڵدەدات کە چەمکەکان وەک ئەوەی بوونێکی جیاواز و کۆنکرێتی بن لەو کەسانەی کە بەکاریان دەهێنن مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت. بە واتایەکی تر، زانست نەک وەک ئامرازێک بۆ تێگەیشتن لە شتەکان، بەڵکو وەک خودی شتەکان مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. ماکس وێبەر (١٨٦٤-١٩٢٠) هەوڵیدا ئەم کێشەیە چارەسەر بکات بە پۆلێنکردنی هەندێک چەمک وەک “جۆری ئایدیاڵ”. جۆری ئایدیاڵ چوارچێوەیەکی فیکرییە کە لە ڕێگەیەوە دەتوانرێت مانای کۆنکرێتی لە واقیعی بێکۆتایی و ئاڵۆز دەربهێنرێت بە گەیشتن بە لوتکەیەکی لۆژیکی. واتە جۆرە ئایدیاڵەکان ئامرازی ڕوونکردنەوەن نەک هاوشێوەکردنی واقیع؛ یان واقیع لەناو نابەن و ئایدیاڵێکی ئەخلاقی دابین دەکەن. بەم پێیە چەمکەکانی وەک “دیموکراسی”، “مافی مرۆڤ” و “سەرمایەداری” زیاتر نوانس و یەکگرتوون لەو واقیعەی نامەعنەویەی کە بە مەبەستی وەسفی دەکەن. وێبەر خۆی وەک جۆرێکی ئایدیاڵ مامەڵەی لەگەڵ دەسەڵات و بیرۆکراسی دەکرد. گرنگی ناسینی هەندێک چەمک وەک جۆری ئایدیاڵ ئەوەیە کە جەخت لەوە بکەینەوە کە چەمکەکان تەنیا ئامرازی شیکارین. هەر لەبەر ئەم هۆکارە باشترە چەمکەکان یان جۆرە ئایدیاڵەکان کەم تا زۆر وەک “بەسوود” بیربکرێنەوە نەک تەنها “ڕاست” یان “درۆ”. گرنگی ناسینی هەندێک چەمک وەک جۆری ئایدیاڵ ئەوەیە کە جەخت لەوە بکەینەوە کە چەمکەکان تەنیا ئامرازی شیکارین. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش باشترە چەمکەکان یان جۆرە ئایدیاڵەکان کەم تا زۆر وەک “بەسوود” بیربکرێنەوە نەک تەنها “ڕاست” یان “درۆ”. گرنگی ناسینی هەندێک چەمک وەک جۆری ئایدیاڵ ئەوەیە کە جەخت لەوە بکەینەوە کە چەمکەکان تەنیا ئامرازی شیکارین. هەر لەبەر ئەم هۆکارە باشترە چەمکەکان یان جۆرە ئایدیاڵەکان کەم تا زۆر وەک “بەسوود” بیربکرێنەوە نەک تەنها “ڕاست” یان “درۆ”.

چەمکە سیاسییەکان لە پۆستمۆدێرنتە

سروشتی ئەگەری چەمکە سیاسییەکان لەلایەن بەناو تیۆریستەکانی پۆستمۆدێرنیستییەوە زیاتر جەختی لەسەر کرایەوە. ئەوان هێرش دەکەنە سەر گێڕانی "تەقلیدی" باو بۆ بەها گشتگیرەکان کە لەلایەن هەموانەوە وەرگیراون وەک پێشگریمانەیەک کە خاڵێکی بەرز هەیە کە دەتوانرێت لێیەوە حوکم لەسەر هەموو بەها و پاڵنەرەکان بدرێت. ئەوەی کە ناکۆکییە بنەڕەتییەکان سەبارەت بە شوێنی ئەم خاڵە بەرزە بەردەوام نابێت، مانای ئەوەیە کە فرەچەشنییەک لە تێڕوانینە سیاسی و ئەخلاقییە ڕەواکاندا هەیە و زمان و چەمکە سیاسییەکانمان تەنیا لە چوارچێوەی ئەو چوارچێوەیەدا ڕەوان کە تێیدا دروست دەبن و بەکاردەهێنرێن.

ڕەخنەگری بودایی بۆ چەمکەکان

بەڵام پێدەچێت ڕادیکاڵترین ڕەخنەی چەمکەکان لە فەلسەفەی ئایینی بودایی مەهایانادا داڕێژرابێت. ئەم فەلسەفەیە جیاوازی دەکات لەنێوان ڕاستی "کاتی" کە پشت بە ڕەزامەندی گشتی دەبەستێت بۆ پێکهێنانی گرێبەستێکی فەرمی بۆ جێبەجێکردنی چەمکەکان بە شێوەیەکی دیاریکراو و ڕاستی "ڕەها" کە ڕاستەوخۆ لە ڕێگەی ئەزموونەوە دەچێتە ناو واقیعەوە و بەو هۆیەوە چەمکسازی تێدەپەڕێنێت. لەم ڕوانگەیەوە هەر بیرکردنەوەیەک هەمان دانەوەیەی واقیعە، جۆرێک لە وەهم پێکدەهێنێت. هەروەک چۆن قوتابخانەیەکی بودایی مەهایانا – لە وەرگێڕەوە) دەڵێت، بۆ بیرکردنەوە لە پەنجە بۆ ئاماژە ناسینی مانگ وەک خودی مانگ، ئەمە لە مەترسیداین، ئەگەر بیر لە تەنەکانیش بکەینەوە وەک تەن.

ئەنجام

بە کورتیی دوای وردبوونەوە، لە جۆرییەتی و لێکدانەوە و ماناکردن و شیکاریی کردن بۆ چەمکەکان بەگشتی و چەمکی سیاسی بە تایبەتیی، بەو ئەنجامە گەیشتم کە پراکتیک و بەها، دوو جەمسەری جودان بۆ بە ماناکردنی چەمەکەکان. بە پێی قۆناغ و پێویستییەتی مێژوویی هەر چەمکێک ڕاڤە و لێکدانەوەی بۆ پێی وستی دەسەڵاتخوازیی سیستەم و سیاسەتکاری کۆمەڵگەکان و جارێکی دیکە خۆی دەخاتەوە بەر ڕاڤەکاری و مشتوومڕی نوێ بە لێکدانەوە و هاودژییەتی خۆی دەخاتەڕوو، ئەمەش دەبێتە هۆیی مشتوومڕو و پێکدادانی بیرۆکەخوازان و بە پێی هێزی شەڤەیی لایەکی هاودژ بە شێوەیەکی کاتی و بە قۆناغێکی دیاری کراو یەکلایی دەبێتەوە.

سەرچاوەکان
عەرەبی

- موسوعة المفاهيم الأساسية في العلوم الإنسانية والفلسفة. تأليف : محمد سبيلا, نوح الهرموزي. دار الكتاب 2017.
- كتاب علم المنطق المفاهيم والمصطلحات الجزء الأول التصورات محمد حسن مهدي بخيت ، تحميل مباشر من موقع المكتبة نت أكبر مكتبة كتب ، وقراءة أونلاين كتب الكترونية PDF مجانية2013.

فارسی

- کتاب سیاست. نینویسنده: اندرو هیود اندرو هیود. مترجم : عبدالرحمن عالم. انتشارات: نشر نی نشر. سال انتشار: 1401
- فلسفه سیاسی. نویسنده: آدام سویفت. مترجم: پویا موحد. نوبت چاپ۳. سال نشر:۱۳۹۷. تولید کننده: ققنوس.
- کتاب «خاستگاه مفاهیم سیاسی جدید در دوران میانه» به همت سیدعلیرضا بهشتی و کامیار صفایی توسط نشر روزنه منتشر شده است.

ئیگلیزی

- Political Concepts And Political Theories 1st Edition by Gerald Gaus (Author), Gerald F. Gaus (Author) July 1, .2000
- Political Ideas and Ideologies (Understanding Political Theory: Major Concepts and Debates)

AUTHOR: O.P. GAUBA. PUBLISHER: MAYUR BOOKS, NEW DELHI .PUBLISHER:MAYUR BOOKS, NEW DELHI LANGUAGE: ENGLISH